

Dan: evenals in bezet Nederland konden geheime agenten zich in bezet Indië slechts handhaven wanneer zij steun vonden in de Indische samenleving – dat betekende: in het inheemse deel van die samenleving. Op alle eilanden waren de Nederlanders en, behalve op Java, ook de meeste Indische Nederlanders in bewaakte kampen opgesloten – misschien hadden geheime agenten steun kunnen vinden bij de (over het algemeen anti-Japanse) Chinezen maar terzake was niets voorbereid. De in Indië per onderzeeboot afgezette geheime agent kwam daar in elk geval in de eerste plaats in aanraking met Indonesiërs. Nergens waren tijdig afspraken gemaakt die voor hem van betekenis konden zijn: noch op Ceylon, noch in Australië beschikten de Nederlandse geheime diensten over veilige contactadressen in de archipel. Zij konden slechts vertrouwen dat de geheime agenten bij het inheemse deel van de samenleving steun zouden vinden. Dat vertrouwen hadden zij ook. 'Wij hebben gedacht', aldus jegens de Enquêtecommissie Salm, oprichter van de *Nefis* in Australië, 'dat wij volledige medewerking zouden krijgen'¹ – anders gezegd: die Nederlandse geheime diensten gingen er van uit dat men in het inheemse deel van de samenleving bereid zou zijn, risico's te nemen ter bevordering van de Geallieerde overwinning. Welnu: die bereidheid ontbrak.

Er was méér dat die diensten niet wisten: enkele van de maatregelen die de Japanners hadden genomen om spionage tegen te gaan, waren hun onbekend. Eén kenden zij: op Java had het militair bestuur midden '42 voor alle Nederlanders, Indische Nederlanders, Chinezen en Arabieren het bezit van een soort persoonsbewijs, een *pendaftaran*, verplicht gesteld en wie zulk een *paperas*, waar de foto en de vingerafdruk van de houder op stonden, niet kon tonen, liep bij elke controle gevaar – welnu, kapitein van der Veen die begin juli van Java was weggevaaren, had zijn *pendaftaran* meegenomen. Niet bekend was, dat op Java (en vermoedelijk ook elders) van februari '43 af vergunningen nodig waren voor elke reis van de ene residentie naar de andere (een verplichting welke eind '43 op Java voor de Indonesiërs en Chinezen werd opgeheven) – personen die in het bezit moesten zijn van een *pendaftaran*, kregen zulk een reisvergunning slechts als zij die *pendaftaran* konden tonen. Daarenboven waren op Java (en vermoedelijk ook elders) van juni '43 af speciale vergunningen nodig, wanneer men zich naar een haven of naar andere in militair opzicht belangrijke punten wilde begeven. Ook gold op Java (en vermoedelijk ook elders) het algemene voorschrift dat elke huisbewoner en elke

¹ Getuige G. B. Salm, *Eng.*, dl. VIII c, p. 1229.